

บทความวิจัย

BENJARONG IN THE SOUTHERN OF THAILAND: SRIVICHAI BENJARONG
NAKHON SI THAMMARA PROVINCE

เครื่องเบญจรงค์ในภาคใต้: กรณีศึกษา “ศรีวิชัยเบญจรงค์” จังหวัดนครศรีธรรมราช

ARNAN YODVAREE (อนันต์ ยอดวารีย์)*

วันที่รับบทความ 16 เมษายน 2566
วันที่แก้ไขบทความ 15 พฤศจิกายน 2567
วันที่ตอบรับบทความ 2 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเครื่องเบญจรงค์ในภาคใต้: กรณีศึกษา “ศรีวิชัยเบญจรงค์” จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า หัตถกรรมการทำเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีที่มาจากทักษะ ประสบการณ์ เป็นคนงานอยู่ในโรงงานผลิตเครื่องเบญจรงค์ที่ชุมชนดอนไก่อี อำเภอกะทู้ม้าน จังหวัดสมุทรสาคร ดังนั้นรูปแบบผลิตภัณฑ์และลวดลาย มี 12 ลาย ประกอบด้วย 1) ลายดอกพิกุลตะขอ 2) ลายดอกไม้ผลสม 3) ลายดอกไม้แขก 4) ลายดอกบัว 5) ลายดอกบัวชมพูตะขอ 6) ลายพุดตาน 7) ลายหยดเทียน 8) ลายมะลิ 9) ลายเทพพนม 10) พุ่มข้าวบิณฑ์ 11) ลายจักรี และ 12) ลายดอกชบา การใช้สีต่าง ๆ ควบคุมกับน้ำทองหรือใช้ตั้งแต่สีแดงกับสีทอง และมีการใช้สีหลัก คือ สีเขียวเข้ม สีเขียวอ่อน สีขาว แดงส้ม สีชมพู สีเหลือง สีน้ำเงิน สีน้ำเงินดำ สีดำ และสีฟ้า ผลิตภัณฑ์ทั่วไปมีลักษณะและลวดลายตามอย่างลวดลายที่ผลิตในชุมชนบ้านดอนไก่อี แต่ขาดสิ่งที่ยังบอกความเป็นเอกลักษณ์ภาคใต้

คำสำคัญ: เครื่องเบญจรงค์ไทย / ลวดลาย / จังหวัดนครศรีธรรมราช

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, E-mail: 6455713001@nstu.ac.th
Student, Master of Arts Program in Creative Arts and Cultural Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

Abstract

From the study of Benjarong in the Southern of Thailand: a case study of “Srivichai Bencharong”, Nakhon Si Thammarat Province, it was found that the Thammarat of “Srivichai Bencharong” It originated from the skill and experience of being a worker from Benjarong factory at Don Kai Dee community. Krathum Ban district Samut Sakhon Province. The product style and pattern have 12 patterns, 1) Pikul flower pattern. 2) mixed flower pattern. 3) Khak flower pattern. 4) lotus pattern. 5) Pink lotus flower hook pattern. 6) Cotton rose pattern 7) Yod Thian pattern 8) jasmine pattern 9) Thep Phanom pattern 10) Phum Khao Bin pattern 11) Chakri pattern and 12) Chaba pattern and use of different colors in conjunction with gold water or used from the same color as gold. The main colors are dark green, light green, white, red, orange, pink, yellow, blue, blue, black, black, blue. General products have the characteristics and patterns as in the patterns produced in Ban Don Kai Dee community, lacking a southern identity.

Keywords: Benjarong / Sivichai Benjarong / Nakhon Si Thammarat Province

บทนำ

เครื่องเบญจรงค์นับเป็นหนึ่งในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องเคลือบดินเผาที่มีใช้กันอยู่ในสังคมไทย นับมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เครื่องเบญจรงค์นั้นใช้กันเฉพาะเจ้านายชั้นสูงและในราชสำนักเท่านั้นไม่ได้เป็นเครื่องใช้สำหรับประชาชนทั่วไป ในสมัยนั้นเครื่องเบญจรงค์ไม่ได้ผลิตใหม่ในประเทศไทยแต่สั่งทำมาจากประเทศจีน เป็นเครื่องถ้วยที่ไทยออกแบบและสั่งทำจากประเทศจีนตามแบบและสีที่ไทยต้องการ เครื่องถ้วยสีของไทยได้รับอิทธิพลจากเครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์หมิงของจีน พ.ศ. 2187 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เครื่องถ้วยเขียนลายลงยาสีบนเคลือบเป็นเครื่องถ้วยที่เรานิยมเรียกกันว่า เครื่องถ้วยเบญจรงค์ เพราะนิยมเขียนด้วยสีห้าสี คือ สีดำ สีแดง สีขาว สีเหลือง และสีเขียว ซึ่งถือเป็นเครื่องถ้วยที่ไทยสั่งผลิตจากประเทศจีน เครื่องถ้วยชนิดนี้จึงกลายเป็นสินค้าส่งออกของจีน เช่นเดียวกับเครื่องถ้วยลายครามหนานจิง ที่กลุ่มประเทศทางแถบยุโรปสั่งจีน เครื่องเบญจรงค์นี้ผลิตสำหรับประเทศไทยเท่านั้น และผลิตเป็นของใช้ในราชสำนักในวังเจ้านายบ้านขุนนางชั้นสูง ไม่ใช่สำหรับจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไป และมาสิ้นสุดการผลิตลงในสมัยรัชกาลที่ 5 (จรรยา โกมรรัตนานนท์, 2539: 30-32) ปัจจุบันมีการผลิตเครื่องเบญจรงค์ในประเทศไทย (ชเนติ ชุพันธ์, 2545: 73-76) แหล่งผลิตเครื่องเบญจรงค์ของไทยในปัจจุบันจะมีได้เกี่ยวข้องกับแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของไทยโบราณเลย แหล่งผลิตในปัจจุบันมีอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดชัยนาท จังหวัดพิจิตร จังหวัดนครปฐม กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร ทว่าแหล่งผลิตในเขตจังหวัดสมุทรสาครดูจะเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดและมีผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ที่มีคุณภาพดี ดังจะเห็นได้จากการได้รับคัดเลือกให้นำผลิตภัณฑ์มาจัดแสดงที่บ้านพิษณุโลกในช่วงการประชุมผู้นำเศรษฐกิจ (รุ่งนภา ทัดท่าทราย อ้างถึงใน พงษ์ธิ ศุภเศรษฐสิริ, 2557: 21)

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และศาสนามากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นครศรีธรรมราชจึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราชมีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย ในยุคของพระยาศรีธรรมไตรราช นครศรีธรรมราชเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองของภาคใต้มีเมืองบริวารรายรอบถึง 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร คือ เมืองสายบุรี เมืองปัตตานี เมืองกลันตัน เมืองปาหัง เมืองไทรบุรี เมืองพัทลุง เมืองตรัง เมืองชุมพร เมืองปันทายสมอ (กระบี่) เมืองสระอุเลา (สงขลา) เมืองตะกั่วป่า (ถลาง) และเมืองกระบือ ในต้นรัชสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองนครศรีธรรมราชยังเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของการปกครอง จวบจนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ม.ป.ป.: 30 กันยายน 2562) และเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชมีประวัติอันยาวนานมาก่อนกรุงสุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นราชธานีแรกของไทย มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มาก่อนมีศิลปวัฒนธรรม เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ช่างฝีมือพื้นบ้าน การละเล่น ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวเมืองยังยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน นครศรีธรรมราชจึงมีอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติบ้านเมืองมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ทำให้นครศรีธรรมราชมีหัตถศิลป์อยู่มากมาย เช่น เครื่องทอง เครื่องเงิน ถมเงิน ถมทอง ผลิตภัณฑ์กระจูด ย่านลิเภา ผ้ามัดย้อม ผ้าย้อมเมืองนคร ฯลฯ

อย่างไรก็ตามในระยะเวลาไม่นานมานี้ จังหวัดนครศรีธรรมราชมีหัตถกรรมการผลิตเครื่องเบญจรงค์เพิ่มอีกหนึ่งประเภทที่ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันผลิตเป็นสินค้าชุมชน

ส่งขายยังร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกควบคู่กับหัตถศิลป์อื่น ๆ เช่น เครื่องเงิน เครื่องจักสานย่านลิเภา กลายเป็นของที่ระลึกหรือของฝากที่มีความสวยงาม แต่อย่างไรก็ดี เครื่องเบญจรงค์ยังเชื่อว่าเป็น หัตถศิลป์เครื่องใช้ชั้นชั้นสูง และมีแหล่งผลิตรายใหญ่ในภาคกลางของไทย และพบการทำหัตถศิลป์ ประเภทนี้ค่อนข้างมากในภาคอื่น ๆ ของไทย จึงสร้างความน่าสนใจในการศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อ 1) ศึกษาที่มาและแนวคิดในการทำเครื่องเบญจรงค์ และ 2) เพื่อศึกษาลวดลายเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีเป้าหมายคือกลุ่มผลิตภัณฑ์ เครื่องเบญจรงค์ ศรีวิชัยเบญจรงค์ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการดำเนินการศึกษา

ในการดำเนินการศึกษาเครื่องเบญจรงค์ในภาคใต้: กรณีศึกษา “ศรีวิชัยเบญจรงค์” จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยการศึกษาลงพื้นที่ข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับเครื่องเบญจรงค์ จากหอสมุดของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จากรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ต แล้วจัดทำเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่สำรวจแหล่งผลิต เครื่องเบญจรงค์ศรีวิชัยเบญจรงค์ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธีการ สัมภาษณ์ ถ่ายภาพผลิตภัณฑ์ สัมภาษณ์ผู้ผลิตเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในประเด็น ต่อไปนี้ ประวัติผู้สัมภาษณ์ ประวัติการทำเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวคิดในการทำ เครื่องเบญจรงค์และลวดลายเครื่องเบญจรงค์ รูปแบบลวดลายที่ผลิต การเก็บรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ และรายงานผลการศึกษาค้นคว้าเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

1. ที่มาและแนวคิดในการทำเครื่องเบญจรงค์ในการศึกษา

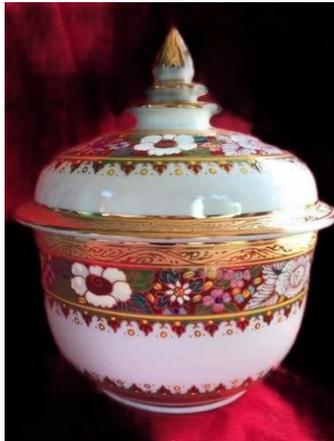
ที่มาและแนวคิดในการทำเครื่องเบญจรงค์เกิดจาก นางวิภาวดี เรืองชนาบ อายุ 44 ปี เป็นผู้ริเริ่มและเจ้าของกิจการและผู้ผลิตเครื่องเบญจรงค์ เจ้าเดียวในจังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้ชื่อ “ศรีวิชัยเบญจรงค์” ตั้งอยู่ 3/1 หมู่ 4 ตำบลปากแพรก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80140 การทำอาชีพผลิตเครื่องเบญจรงค์ มีจุดเริ่มต้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เมื่อปี พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจ ตกต่ำ พองสบู่แตก เกิดปัญหาด้านการเงิน รายได้ครอบครัวไม่ค่อยดี จึงมีเพื่อนแนะนำให้เดินทางไป เรียนรู้การผลิตเครื่องเบญจรงค์ที่ชุมชนดอนไก่อี อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งได้เรียนรู้ กระบวนการผลิตเครื่องเบญจรงค์ และเป็นช่างเขียนลายและลงสี เป็นเวลา 14 ปี จนเกิดความชำนาญ จึงมีความผูกพันและมีใจรักทางด้านนี้ ต่อมาไม่นานเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เนื่องจากบิดาป่วยหนักจึง ตัดสินใจกลับบ้านเพื่อไปดูแล ต่อมาระยะหนึ่งได้มีแนวคิดใหม่และนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ จากชุมชนบ้านดอนไก่อี จังหวัดสมุทรสาคร มาสร้างงานสร้างอาชีพ และมองเห็นว่าภาคใต้มีแหล่งผลิต เครื่องเบญจรงค์ที่อำเภอหลังสวนเพียงแห่งเดียว จึงตัดสินใจกู้เงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อ เปิดร้านเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของตน และเมื่อปี พ.ศ. 2556 ได้ ริเริ่มก่อตั้งร้านเบญจรงค์ของตน และได้ตั้งชื่อว่า “เสื่อร้องเบญจรงค์” ซึ่งตั้งจากชื่อหมู่บ้านที่ร้านตั้งอยู่ ต่อมาเมื่อลูกค้าต่างถิ่นไม่คุ้นเคยชื่อร้าน ลูกค้าจึงเตือนว่าเสื่อร้องไม่เหมาะสมกับชื่อร้านเบญจรงค์ เพราะ มีแนวคิดที่ว่าเครื่องเบญจรงค์ คือ ศิลปหัตถกรรม ที่สวยงามของไทย จึงแนะนำว่าควรหาชื่อที่เหมาะสม กว่า ทำให้คุณวิภาวดีได้เกิดแนวคิดใหม่จึงย้อนมองกลับกันว่าอดีตกาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ใน อาณาจักรศรีวิชัย คุณวิภาวดีจึงตัดสินใจเปลี่ยนชื่อร้านมาเป็น “ศรีวิชัยเบญจรงค์” เมื่อปี พ.ศ. 2557

เพื่อให้กลุ่มลูกค้าคุ้นเคยและเป็นที่รู้จักมาจนถึงทุกวันนี้ หลังจากนั้นทางกลุ่มก็ได้ผลิตเครื่องเบญจรงค์ ออกจำหน่ายตามงานแสดงสินค้า OTOP และอื่น ๆ (วิภาวดี เรืองชนาบ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2564)

ลวดลายเครื่องเบญจรงค์ที่พบ

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาเอกลักษณ์ลวดลายเครื่องเบญจรงค์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ร้านศรีวิชัยเบญจรงค์พบลวดลายเครื่องเบญจรงค์ในผลิตภัณฑ์ โดยจะเป็นการเขียนลาย ประกอบด้วย ลายหลัก คือ ลวดลายจุดเด่น ลายรอง คือ ลวดลายประกอบ และลายลูกคั่น คือ ลวดลายคั่นระหว่างลายหลักและลายรอง โดยมีรายละเอียดผลิตภัณฑ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

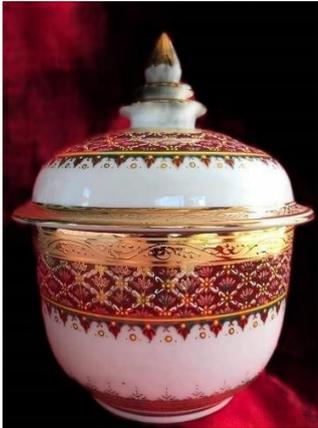
ภาพที่ 1 โถเบญจรงค์ลวดลายดอกไม้ผสม ภาพที่ 2 จำแนกลวดลายโถเบญจรงค์ลายดอกไม้ผสม
ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

ลายหลัก ดอกไม้ผสม

ลักษณะผสมผสานระหว่างลายดอกพุดตานและดอกไม้ประเภทอื่น ๆ และมีใบแซมระหว่างดอก เพื่อความสวยงาม โดยจำแนกลักษณะเขียนดังนี้

(1) ลายลูกคั่น

ลูกคั่น ขอบปากฝาและตัวโถเป็นทองนูน ใช้ลูกคั่นขนาดเล็กปิดลายด้วยลูกคั่นตัวห้อยกันโถและส่วนฝาที่ติดกับจุกเป็นลูกคั่นลายกระจัง พื้นลายใช้สีแดงหมากสุกตกแต่งดอกไม้ด้วยสีต่าง ๆ เช่น สีเหลือง สีชมพู สีขาว สีฟ้า ใช้ใบไม้สีเขียวเข้มและสีเขียวใบไม้

ภาพที่ 3 โถฝายอดฉัตร
ลายดอกบัวชมพูตะขอ

ภาพที่ 4 จำแนกลวดลายโถเบญจรงค์
ลายดอกบัวชมพูตะขอ

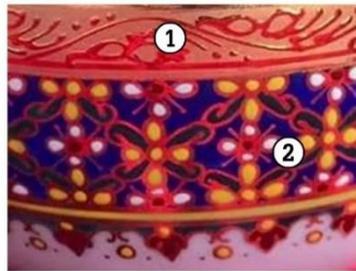
ที่มา: อนันต์ ยอดวารีย์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก บัวชมพูตะขอ
- (2) ลายลูกคั่น

ส่วนที่ติดกับจุกใช้ลายลูกคั่นของหมูนกระจิ่ง ปากฝาใช้ลายลูกคั่นของหมูนหางนาคเพื่อรับกับปากโถ ลูกคั่นขอบปากเป็นทองหมูนลายหางนาค ลูกคั่นปิดลาย ใช้ลายตัวห้อย กนโถใช้ลูกคั่นของหมูนตัวกระจิ่ง ปิดลายลูกคั่นที่ก้นด้วยลูกคั่นลายตีนกา

ภาพที่ 5 โถฝายอดฉัตรเบญจรงค์
ลายดอกพิกุลตะขอ

ภาพที่ 6 จำแนกลวดลายโถเบญจรงค์
ลายดอกพิกุลตะขอ

ที่มา: อนันต์ ยอดวารีย์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก ดอกพิกุลตะขอ
- (2) ลายลูกคั่น

ส่วนที่ติดกับจุกใช้ลายลูกคั่นของหมูนกระจิ่ง ขอบปากเป็นลายทองหมูน ลายหางนาค ลูกคั่นปิดลาย ใช้ลายตัวห้อย ปากฝาใช้ลายลูกคั่นของหมูนหางนาคเพื่อรับกับปากโถ ลูกคั่นที่ก้นโถใช้ลูกคั่นของหมูน ตัวกระจิ่งปิดลายลูกคั่นที่ก้นด้วยลูกคั่นลายตีนกา

ภาพที่ 7 โถข้าว พร้อมชามชุดใส่อาหารฝาจุกแบน
ลายดอกบัว

ภาพที่ 8 จำแนกลวดลายโถเบญจรงค์
ลายดอกบัว

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

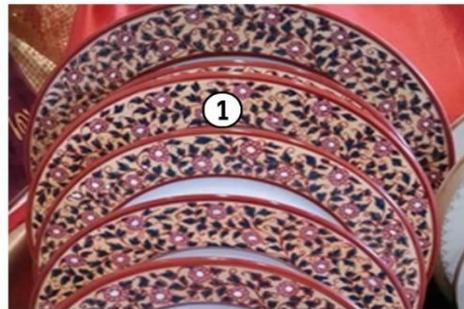
(1) ลายหลัก ดอกบัว

(2) ลายลูกคั่น

ลูกคั่นปากโถใช้ลูกคั่นไส้ทองกันโถใช้ไม้เลื้อยและไส้ทองติดกับจุกใช้ไม้เลื้อยและไส้ทอง ดอกบัว
ใช้สีขาวตัดกลีบด้วยสีแดง ใบเขียวเข้มและเขียวใบไม้ ตกแต่งด้วยสีทอง ใช้น้ำทองเขียนเส้น

ภาพที่ 9 จานชุด ลายจักรี

ภาพที่ 10 จำแนกลวดลาย จานชุด ลายจักรี

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก ลายจักรี

ลายจักรี คือ ลายดอกเดซี่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงมีพระราชดำริให้วาดลายดอกเดซี่บนเครื่องเบญจรงค์ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกแก่เชื้อพระวงศ์จึงเรียกชื่อลายเครื่องเบญจรงค์ที่เขียนด้วยลายดอกเดซี่ว่า ลายจักรี

สำหรับลวดลายที่พบบนจาน ดอกเป็นสีชมพู ใบสีเขียวเข้มและพื้นสีเหลืองไข่ ขอบแดง

ภาพที่ 11 จานชูด ลายครุฑยุคนาค

ภาพที่ 12 จำแนกลวดลาย จานโซวีลลายครุฑยุคนาค

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก ครุฑยุคนาค
- (2) ลายรอง ใช้ลายรักร้อยบริเวณขอบจาน
- (3) ลายลูกคั่น ลายใบไม้เลื้อย ขอบจานกระจัง และตามด้วยลายเขียนลายพญาครุฑเป็นรูปโซวีและไว้สำหรับบูชา

ภาพที่ 13 ชูดชามปากหยัก
ลายพุดตาน

ภาพที่ 14 จำแนกลวดลายชูดชามปากหยัก
ลายพุดตาน

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก พุดตาน
- (2) ลายลูกคั่น ตัวชามด้านบนลายพุดตานใช้ลายลูกคั่นลายหางนาค ปิดลายด้านล่างใช้ลายกระจังสลั

ภาพที่ 15 ชุดชามปากหยัก ลายดอกบัว ภาพที่ 16 จำแนกลวดลายชุดชามปากหยัก ลายดอกบัว
ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก ดอกบัว

(2) ลายลูกคั่น

ลูกคั่นปากโถใช้ลูกคั่นไส้ทอง ก้นโถใช้ไม้เลื้อยและไส้ทอง ติดกับจุกใช้ไม้เลื้อยและไส้ทอง ดอกบัวใช้สีขาวตัดกลีบด้วยสีแดง ใบเขียวเข้มและเขียวใบไม้ ตกแต่งด้วยสีทอง ใช้น้ำทองเขียนเส้น

ภาพที่ 17 ชุดชามปากหยักหยดเทียน

ภาพที่ 18 จำแนกลวดลายชามปากหยัก
หยดเทียน

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก หยดเทียน

ตัวชามลายใช้แดงหมากสุก ใส่หัวใจสีน้ำเงินดำหรือกรมท่า ก้านหัวใจสีขาว

(2) ลายลูกคั่น

ลูกคั่นติดกับจุกใช้ลายใบไม้เลื้อย ปิดลายด้วยตัวโองซ่อใหญ่ ลูกคั่นที่ก้นชามใช้ลายใบไม้เลื้อย ปิดลายด้วยลายร้อยรัก (หัวใจ)

ภาพที่ 19 เครื่องเบญจรงค์ แก้วม้คฝापิด ภาพที่ 20 จำแนกลวดลายแก้วม้คฝापิด ลายเทพพนม
ลายเทพพนม

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก เทพพนม
- (2) ลายรอง พุดตาน
- (3) ลายลูกค้ัน

ลูกค้ันปากแก้วและขอบฝาใช้ลายไส้ทอง ติดจุกใช้ลูกค้ันไม้เล็อยไบเทศ ก้นแก้วใช้ลูกค้ันไม้เล็อยไบเทศ ตามด้วยลูกค้ันไส้ทอง

ภาพที่ 21 เครื่องเบญจรงค์แก้วม้คฝापิดหู หน้าช้าง ลายหยดเทียน ภาพที่ 22 จำแนกลวดลายแก้วม้คฝापิดหูหน้าช้าง
ลายหยดเทียน

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก หยดเทียน
- (2) ลายลูกค้ัน หนดปลาหมึก

ลูกค้ันฝาเขียนลายที่จุกเป็นลายตัวห้อย ติดกับจุกใช้ลายตัวห้อยและปิดลายด้วยหนดหมึก ปากแก้ว และขอบฝาแก้วใช้ลายหนดหมึก ก้นแก้วใช้ลูกค้ันไส้ทอง ตามด้วยตัวห้อย และปิดลายด้วยลูกค้ันหนดหมึก

ภาพที่ 23 เครื่องเบญจรงค์ แก้วมัทฉะฝาปิด
ลายดอกชบา

ภาพที่ 24 จำแนกลวดลายแก้วมัทฉะฝาปิด
ลายดอกชบา

ที่มา: อนันต์ ยอดวารีย์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก ลายดอกชบา
- (2) ลายลูกคั่น ลายหนวดปลาหมึก

ขอบปากแก้วและขอบฝาแก้วใช้ลายใบไม้เล็ก ๆ ปิดลายด้วยลูกคั่นตัวห้อย ฝาด้านบนติดกับจุก ใช้ลูกคั่นตัวแหลมกันแก้วใช้ลูกคั่นลายใบไม้เล็ก ๆ ใช้พื้นลายสีน้ำเงิน ดอกไม้หลักใช้สีเขียวแดงหมากสูง เหลือง ใบไม้ใช้สีเขียวใบไม้ ลายดอกไม้จะใช้สีหลากหลายเฉดสีเพื่อความสวยงาม เขียนลายด้วยน้ำทอง ตกแต่งขอบปาก ฝาจุก หูแก้วด้วยน้ำทอง

ภาพที่ 25 เครื่องเบญจรงค์ ชุดปั้นชงชา

ภาพที่ 26 จำแนกลวดลายชุดปั้นชงชา

ที่มา: อนันต์ ยอดวารีย์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก ไม่มี
- (2) ลายลูกคั่น ใช้ทองนูนตัวกระจังและใช้ตัวห้อย
- (3) ส่วนปากถ้วยและปากกาน้ำใช้ลายลูกคั่นทองนูนกระจัง ขอบปากเป็นลายทองนูน ลายหาง

นาค

ภาพที่ 27 เครื่องเบญจรงค์ ชุดกาแฟ
ลายดอกไม้

ภาพที่ 28 จำแนกลวดลายชุดกาแฟ
ลายดอกไม้

ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก ลายดอกไม้

(2) ลายลูกคั่น

ลายเขียนทองหางนาศปากแก้ว ปากกาหน้าใช้ลายลูกคั่นของนูนกระจิ่ง ขอบปากเป็นลายทองนูน ลายหางนาศ ลูกคั่นปิดลายใช้ลายตัวห้อย

ภาพที่ 29 เครื่องเบญจรงค์ ชุดน้ำชามะลิ

ภาพที่ 30 จำแนกลวดลาย ชุดน้ำชามะลิ

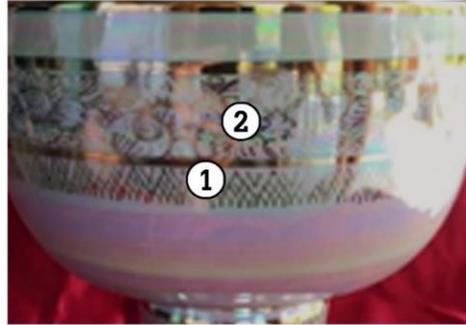
ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก มะลิ

ลักษณะคล้ายการนำดอกตูมมะลิสีขาว 4 ดอกมาชนกัน ตรงกลางเป็นเกสรกลมสีชมพู

(2) ลายลูกคั่น

ส่วนที่ติดกับจุดฝาปิดใช้ลายลูกคั่นของนูนกระจิ่ง ขอบปากเป็นลายทองนูน ลายหางนาศ ลูกคั่น ปิดลายใช้ลายตัวห้อย ปากฝาใช้ลายลูกคั่นของนูนหางนาศเพื่อรับกับปากโถ ลายลูกคั่นที่ก้นโถ ใช้ลูกคั่นของนูนตัวกระจิ่งปิดลายลูกคั่นที่ก้นด้วยลูกคั่นลายตีนกา

ภาพที่ 31 ชั้นดักบาตร ลายพุดตาน ภาพที่ 32 จำแนกลวดลาย ชั้นดักบาตร ลายพุดตาน
ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก พุดตาน

(2) ลายลูกคั่น กระจังตาอ้อย

ลายหลักลายพุดตานและลายลูกคั่นกระจังตาอ้อยเขียนด้วยน้ำทอง ใช้เทคนิคการชุบเคลือบมุก

ภาพที่ 33 ชั้นดักบาตร ลายหยดเทียน ภาพที่ 34 จำแนกลวดลาย ชั้นดักบาตร ลายหยดเทียน
ที่มา: อนันต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

(1) ลายหลัก หยดเทียน

(2) ลายลูกคั่น ลายใบเทศ

ขาชั้นด้านล่างลูกคั่นใบไม้สีเขียว ส่วนกลางใช้ลูกคั่นตัวห้อยและร้อยรัก ปากชั้นใช้ลูกคั่นตัวห้อย
แต่งขอบด้วยสีหมากแดงสุก

ภาพที่ 35 แจก้นเบญจรงค์
ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพที่ 36 จำแนกลวดลาย แจก้นเบญจรงค์
ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ที่มา: อนุนต์ ยอดวาริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2564

- (1) ลายหลัก พุ่มข้าวบิณฑ์
- (2) ลายลูกคั่น ลายไม้เลื้อยใบเทศ

แจก้นใช้ลายไม้เลื้อยใบเทศ ตามด้วยตัวโยงพุ่มข้าวบิณฑ์ ปิดลายด้วยลูกคั่นไส้ทอง คอแจก้นใช้ลูกคั่นไส้ทองปิดลายตามด้วยตัวโยงพุ่มข้าวบิณฑ์ตามด้วยไม้เลื้อยใบเทศ ปากแจก้นใช้ลูกคั่นไส้ทองเขียนลายเส้นด้วยสีดำ ใช้พื้นสีน้ำเงินดำ แต่งพุ่มข้าวบิณฑ์ ปีกนอกสีเขียวใบไม้ ปีกในสีชมพู ไส้กลางสีทอง แต่งขอบด้วยสีทอง

เทคนิคการใช้สีบนลวดลายของภาชนะของเครื่องเบญจรงค์

สีเบญจรงค์ การลงสีโดยใช้สีบนเคลือบ ลักษณะจะเป็นสีฝุ่น มีหลากหลายสี และสีทองนั้นเป็นสีที่ได้จากส่วนผสมของทองคำแท่งระหว่างร้อยละ 10-20 นำเข้าจากประเทศเยอรมนี ญี่ปุ่น อิตาลี จีน ซึ่งมีราคาสูงและเปลี่ยนแปลงตามราคาตลาดทอง สีทองแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ สีทองแบบมันวาว สีทองแบบด้าน และสีทองแบบนูน นอกจากนี้ยังมีการใช้สารเคมีผสมในสีทองแบบปกติให้เป็นสีทองแบบด้านได้ ปัจจุบันมีสีให้เลือกมากกว่า 30 สี ตามความต้องการของช่าง สีที่แพงที่สุดคือสีชมพูกับสีม่วง สีที่ใช้ส่วนใหญ่ทั้งห้าสีของเบญจรงค์แบบเดิม พร้อมเพิ่มสีต่าง ๆ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู สีขาว สีฟ้า และสีเขียว ก่อนใช้จะต้องนำสีไปคองกับน้ำฝน 24 ชั่วโมง ในอัตราส่วนน้ำ:สี เท่ากับ 3:2 นอกจากผสมน้ำแล้ว สีทุกสีเวลาผสมจะต้องใช้ตัวผสมใส (951) และตัวผสมนูน (952) เกลือ ช่วยให้เห็นสีบนเคลือบมีการไหลตัวดี การลงสีเป็นขั้นตอนที่สำคัญช่างจะต้องจำให้ได้ว่า ตรงไหนลงสีอะไร เพราะถึงเขียนลายได้สวยเพียงใด หากช่างลงสีผิดหรือเลือกใช้เฉดสีที่ไม่เข้ากัน สีอาจออกมาไม่สวย ก็ทำให้นานนั้นดูแล้วไม่โดดเด่น จึงต้องมีการวางแผนการเลือกใช้สีโดยการทดลองหลาย ๆ ครั้ง จนชำนาญ และได้สีที่มีความโดดเด่นเหมาะสมกับเครื่องเบญจรงค์แต่ละลาย การใช้สีของร้านศรีวิชัย-เบญจรงค์จะใช้สีต่าง ๆ ควบคู่กับน้ำทองหรือตั้งแต่สีเดียวกับสีทอง และมีการใช้สีหลัก คือ สีเขียวเข้ม สีเขียวอ่อน สีขาว-แดง-ส้ม สีชมพู สีเหลือง สีน้ำเงิน สีน้ำเงิน-ดำ สีดำ และสีฟ้า ทั้งนี้ การใช้สีที่หลากหลายนี้อาจแตกต่างกันไปตามรสนิยมความชอบของลูกค้าแต่ละคน เมื่อลงสีเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงมาตรวจสอบความเรียบร้อยของชิ้นงานโดยการเก็บรายละเอียดต่าง ๆ แล้วจึงนำไปนรอบทองและทาทองบริเวณจุดของชิ้นงาน เพื่อให้เกิดความโดดเด่นของชิ้นงาน เมื่อนรอบทองเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะทิ้งไว้สักพัก

ให้นำทองแห้งแล้วจึงเตรียมชิ้นงาน เข้าเตาเผาอุณหภูมิ 780-850 องศาเซลเซียส ใช้เวลาเผาประมาณ 8 ชั่วโมง เมื่อเตาเย็นจึงนำเครื่องเบญจรงค์ออกมา และวางรอไว้จนอุณหภูมิเย็นลงในอุณหภูมิปกติ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าที่มาของการทำหัตถศิลป์ เครื่องเบญจรงค์ “ศรีวิชัยเบญจรงค์” มาจากทักษะความรู้ที่ได้จากการเป็นช่างเขียนลายเบญจรงค์ในโรงงาน หมู่บ้านดอนไก่อี จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเวลานาน จึงได้นำความรู้ในกระบวนการทำเครื่องเบญจรงค์มาสร้างเป็นอาชีพที่ภูมิลำเนาเดิมและผลิตภัณฑ์และรูปแบบลวดลายที่พบจากการศึกษาสามารถจำแนกเป็น 6 ประเภท คือ 1) โถเบญจรงค์ 2) ประเภทจาน 3) ประเภทแก้วน้ำ 4) ชุดกาน้ำชาเบญจรงค์ 5) ชั้นตักบาตร และ 6) แจกันเบญจรงค์ ผลิตภัณฑ์ที่มีการสั่งซื้อและสั่งทำมากที่สุด คือ ชุดกาน้ำชา จากการจำแนกลวดลายพบว่ามีส่วนทั้งหมด 12 ลาย ประกอบด้วย 1) ลายดอกพิกุลตะขอ 2) ลายดอกไม้ผสม 3) ลายดอกไม้แขก 4) ลายดอกบัว 5) ลายดอกบัวชมพูตะขอ 6) ลายพุดตาน 7) ลายหยดเทียน 8) ลายมะลิ 9) ลายเทพพนม 10) พุ่มข้าวบิณฑ์ 11) ลายจักรี และ 12) ลายดอกชบา ส่วนลวดลายที่นิยมคือลายหยดเทียน และจำแนกสีที่นิยมใช้ 5 สี ประกอบด้วย สีดำ สีแดง สีขาว สีเขียว (คราม) และสีเหลือง และรูปแบบและลวดลายเครื่องเบญจรงค์ของ “ศรีวิชัยเบญจรงค์” อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีรูปแบบและลวดลายที่มีความเหมือนกับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตที่หมู่บ้านดอนไก่อี จังหวัดสมุทรสาคร ยังขาดความเป็นเอกลักษณ์ ความเป็นหัตถกรรมภาคใต้แต่อย่างใด

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

1. ปัญหาพบ

1.1 เนื่องจากการหัตถกรรมการทำเครื่องเบญจรงค์ ไม่ใช่หัตถกรรมพื้นถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ขาดการแข่งขัน จึงไม่มีผลิตภัณฑ์และรูปแบบลวดลายใหม่ ๆ

1.2 ลวดลายขาดการพัฒนา เนื่องจากผู้ผลิตปัจจุบันมีเฉพาะทักษะการทำเกิดจาก ประสบการณ์ที่มีมานาน แต่ขาดองค์ความรู้ด้านการออกแบบและเครือข่ายส่วนร่วม

1.3 ขาดคนสืบต่อองค์ความรู้และอาชีพ

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ควรมีองค์กรหรือสถาบันที่มีความรู้เรื่องศิลปะและการออกแบบลวดลาย มาช่วยเหลือด้านการออกแบบกับผู้ประกอบการเพื่อพัฒนารูปแบบ ลวดลายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้สวยงามยิ่งขึ้น

2.2 ทางผู้ประกอบการควรพัฒนาสถานที่ผลิตเครื่องเบญจรงค์เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และการเยี่ยมชมจากบุคคลภายนอกจะทำให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก และสามารถเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายสินค้าให้กับคนเยี่ยมชมได้อีกทางหนึ่ง

รายการอ้างอิง

จรูญ โกมุทร์ตานนท์. *สารานุกรมเครื่องปั้นดินเผา*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี่, 2539.

ชนเดตี ชุพันธ์. “เครื่องถ้วยเบญจรงค์ประยุกต์.” ใน *กวีนิพนธ์*, 71-74. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์, 2545.

พฤทธิ ศุภเศรษฐสิริ. (2557). “เครื่องเบญจรงค์ไทยปัจจุบัน: กรณีศึกษาเครื่องเบญจรงค์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร.” *วารสารมนุษยศาสตร์*, 21(1), 2557, (21).

วิภาวดี เรืองชญา. สัมภาษณ์. เจ้าของกิจการศรีวิชัยเบญจรงค์. 22 มีนาคม 2564.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ป., ประวัติความเป็นมา จังหวัดนครศรีธรรมราช,
สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2562, จาก [https://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/
history.php](https://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/history.php)